

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет географії, туризму та історії
Кафедра туризму та економіки

«Допущено до захисту»
В.о. завідувача кафедри
_____ Остапчук І. О.
« _____ » _____ 2023 р.

Реєстраційний № _____
« _____ » _____ 2023 р.

АПТУРИЗМ ЯК ОДИН ІЗ ВИДІВ ОЗДОРОВЧОГО ТУРИЗМУ

Кваліфікаційна робота студентки
групи ТУР-19
ступінь вищої освіти бакалавр
спеціальності 242 Туризм
Тепленко Карини Дмитрівни
Керівник: д.е.н., доцент
Романюк Ірина Анатоліївна

Оцінка:

Національна шкала _____

Шкала ECTS _____ Кількість балів _____

Голова ЕК _____

(підпис) (прізвище, ініціали)

Члени ЕК _____

(підпис) (прізвище, ініціали)

_____ (підпис) (прізвище, ініціали)

_____ (підпис) (прізвище, ініціали)

_____ (підпис) (прізвище, ініціали)

ЗАПЕВНЕННЯ

Я, Тепленко Карина Дмитрівна, розумію і підтримую політику Криворізького державного педагогічного університету з академічної доброчесності. Запевняю, що ця кваліфікаційна робота виконана самостійно, не містить академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації. Я не надавала і не одержувала недозволену допомогу під час підготовки цієї роботи. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають покликання на відповідне джерело.

Із чинним Положенням про запобігання та виявлення академічного плагіату в роботах здобувачів вищої освіти Криворізького державного педагогічного університету ознайомлений. Чітко усвідомлюю, що в разі виявлення у кваліфікаційній роботі порушення академічної доброчесності робота не допускається до захисту або оцінюється незадовільно.

ЗМІСТ

ЗАПЕВНЕННЯ	2
ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ АПІТУРИЗМУ	7
1.1. Апітуризм в структурі оздоровчого туризму	7
1.2. Визначення, форми та класифікація апітуризму	9
1.3. Історичні аспекти та основні чинники розвитку апітуризму в Світі та Україні	14
РОЗДІЛ 2. СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ	18
2.1. Географія і сучасний стан апітуризму в Світі та Україні	18
2.2. Особливості організації, проблеми та перспективи розвитку апітурів.....	23
2.3. Розробка авторського апітуру «Медова Україна»	26
РОЗДІЛ 3. ЕКОНОМІЧНА СКЛАДОВА ВЛАСНО РОЗРОБЛЕНОГО АРХЕОЛОГІЧНОГО ТУРУ	34
3.1. Розрахунок кошторису витрат туру «Медова Україна».....	34
3.2. Економічна ефективність авторського туру	39
ВИСНОВКИ	44
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	46
ДОДАТКИ	51

ВСТУП

Актуальність теми. За часів пандемії COVID-19 відбувалися динамічні зміни в образі та стилі життя людей. Довгі карантинні обмеження призвели до певних вимог і в організації подорожей: санітарної безпеки подорожей, чисельності групи, в туристичних напрямках, в методах лікування, оздоровлення та відновлення життєвих сил, економічного розвитку територій та місцевостей.

Через це в туризмі спостерігається інтерес до подорожей екологічного спрямування (екологічний, агротуризм, сільський туризм тощо). Туристи шукають активні форми проведення вільного часу, проте важлива не лише фізична активність, а й пізнавальна складова.

Саме ці перелічені вимоги і задовольняє доволі новий вид туризму - апітуризм. Бджільництво - галузь сільського господарства, яка займається розведенням бджіл, отриманням меду та інших продуктів бджільництва. Данна галузь є доволі прибутковою, а останніми роками ще має можливість отримання додаткового доходу і від апітуризму. Апітуризм (медовий туризм, бджолиний туризм) - різновид туризму, що пов'язаний з бджільництвом як традиційною професією, культурою бджільництва, відвідуванням пасік, де турист спостерігає за роботою бджоляра, способом приготування меду, здійснює дегустацію продукції з меду. Розвиток апітуризму - це можливість активізувати певні райони та екологічно чисті території, створити нові робочі місця, просувати культуру та традиції регіону, розвивати в них туризм.

З огляду на це було обрано тему кваліфікаційної роботи «Апітуризм як один із видів оздоровчого туризму», що є актуальною та представляє значний теоретичний та практичний інтерес.

Аналіз попередніх досліджень. Апітуризм в Україні є відносно новим видом туризму, тому досліджень і наукових публікацій із цієї тематики доволі мало. Більшість авторів розглядають апітуризм у контексті сільського, гастрономічного, оздоровчого та нетрадиційних видів туризму, серед них: Шикеринець В.В., Монастирський В.Р., Ганич Н.М., Гаталяк О.М., Кляп М.П.,

Шандор Ф.Ф., Галій С.В., Григус І.М., Іванова В.Д., Сеньків М., Габа М., Шевчук А., та інші.

Мета наукової роботи - дослідження теоретико-методологічних засад апітуризму як одного із видів оздоровчого туризму, розробка авторського апітуру.

Для досягнення поставленої мети визначено наступні **завдання**:

1. Дослідити апітуризм в структурі оздоровчого туризму, визначити його форми та класифікацію;
2. Виділити основні історичні аспекти та чинники розвитку апітуризму у Світі та Україні;
3. Проаналізувати географію і сучасний стан, особливості організації, проблеми та перспективи розвитку апітуризму у Світі та Україні;
4. Розробити авторський апітур;
5. Скласти бюджет та здійснити економічне обґрунтування апітуру.

Об'єкт дослідження - апітуризм.

Предметом дослідження є організаційні аспекти апітуризму як одного із видів оздоровчого туризму в Україні.

Методи дослідження. У кваліфікаційній роботі застосовано методи: теоретичного дослідження (формалізація, узагальнення, конкретизація та систематизація); методи порівняльного аналізу, синтезу, індукції та дедукції - для дослідження теоретичних положень опублікованих наукових праць та практичних рекомендацій з питань розвитку апітуризму; систематизації та узагальнення; методи емпіричного дослідження та методи загальносистемного аналізу (порівняння, візуально-графічний, формально-логічний).

Практичне значення одержаних результатів. Результати дослідження можуть бути використані в практичній діяльності туристичними агенствами при проектуванні та складанні апітурів Україною, у навчальному процесі - під час викладання циклу туристичних дисциплін: «Курортологія», «Туристичне країнознавство», «Географія туризму» тощо.

Структура роботи. Робота складається з трьох розділів, містить вступ, основну частину, висновки, список використаних джерел, додатки. Основний зміст викладено на 55 сторінках. Робота містить 10 таблиць, 7 рисунків та 4 додатки. Список використаних джерел - 44 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ АПІТУРИЗМУ

1.1. Апітуризм в структурі оздоровчого туризму

Метою оздоровчого туризму є профілактика захворювань і відпочинок. Він характеризується більшою тривалістю подорожі, відвідуванням меншої кількості міст і більшою тривалістю перебування в одному місці, тобто поряд із проведенням дозвілля передбачає відпочинок [6, 7, 21, 22].

Лікувальний туризм за класифікацією поїздок можна умовно віднести до спеціальних видів туризму, а саме туризму з лікувальними цілями. Під таку дефініцію потрапляють не тільки поїздки на курорт, а й інші поїздки з метою лікування, наприклад для операції в закордонній клініці (виїзний туризм) [4, 27]. На українські курорти приїжджають дедалі більше іноземних туристів (в'їзний туризм) для лікування.

Найчастіше виділяють рекреаційний туризм, що поєднує поїздки з метою відпочинку, оздоровлення і лікування, а також відновлення і розвитку фізичних, психічних та емоційних сил. Рекреація охоплює всі види відпочинку, в тому числі санаторно-курортне лікування і туризм [4, 6, 7, 12].

Наразі виділяють унікальний напрямок відпочинку та вид туризму - апітуризм [31, с.125].

Апітуризм (медовий або бджолиний туризм) - це вид туризму, який має на меті дегустацію, споживання, купівлю продуктів бджільництва (мед, віск, прополіс, маточне молочко, бджолина отрута, бджолиний підмор, перга) безпосередньо на місці у виробника [39, с. 176]. Здавна відомо про лікувальні властивості меду і зацікавленість даним виробництвом, саме тому пасіки стають місцем відвідування груп туристів, новим екскурсійним об'єктом туристів [39, с. 177].

По-перше, на пасіках відбувається знайомство з однією з найдавніших культур людства - культурою бджільництва. Біологія, фізіологія та етологія

бджолої сім'ї, процес отримання меду, сучасні досягнення у технологіях бджільництва - все це може розглядатися як екологічне виховання та освіта.

По-друге, апітуризм привабливий тим, що під час екскурсій справжні цінителі меду та інших продуктів бджільництва з радістю сприймуть можливість куштувати і купувати їх прямо на місці виробництва, де, крім усього іншого, вони зможуть також переконатися у дотриманні технологій та високій якості продукції пасіки. А особливо привабливими будуть для туристів продукти, до виготовлення яких вони приєдналися особисто.

По-третє, важливою складовою оздоровчого туризму може стати апітуризм. Для цілей апітуризму можуть використовуватися не тільки продукти бджільництва, а й цілюща енергетика бджолої родини. Успішні приклади такого використання вже відомі та залучають споживачів [39, с. 178].

Як відомо, мед має лікувально-профілактичні властивості та застосовується при лікуванні різних захворювань [7, с. 5]. Він легко засвоюється організмом, заспокоює нервову систему, підвищує імунітет та, впливаючи як натуральний антибіотик, знищує хвороботворні бактерії. Останнім часом із усіх медопродуктів особливою популярністю користується збитий мед. Він м'який і пластичний, такий продукт не стає твердим при зберіганні, його легко діставати з будь-якої ємності, і при зберіганні не розшаровується [7, с. 5-7].

Останнім часом також популярність набирає сон на вуликах, який відомий з давніх-давен. В повітрі вуликів присутні ефірні фракції нектару, аромату квітів, меду, прополісу, воску тощо. Доведено, що сон на вуликах допомагає боротися із першопричиною захворювань, цілюще діє на травний тракт, серцево-судинну та дихальну системи. Цей метод отримав назву біорезонансна апітерапія [12, с. 55].

Апітуризм є сучасним і самостійним видом туризму, який не тільки не виснажує ресурси, але і сприяє їхньому збагаченню. Він дозволяє туристу дізнатися про технологічні процеси бджільництва, простежити шлях бджоли від квітки до вулика, дослідити що відбувається всередині вулика, здійснити

екскурсію пасікою, скуштувати продукцію з меду, оздоровитися в апібудиночках тощо.

1.2. Визначення, форми та класифікація апітуризму

Апітуризм (від латинської назви медоносної бджоли - *Apis mellifera*) - це вид туризму, пов'язаний з бджільництвом як традиційною професією та продуктами бджільництва в екологічному, харчовому та лікувальному аспектах [18, с. 66].

Індійський науковець Ніветітха Бхаратхі вважає, що апітуризм - це набагато більше, ніж просто відвідування місць бджільництва, це можливість дізнатися про життя бджіл, про життя та роботу бджолярів [8]. Дегустація меду - це основне заняття, яке приваблює велику кількість відвідувачів, які прагнуть спробувати чистий, непідробний органічний мед у поєднанні з різними іншими заходами, які допомагають створити незабутні враження від апітерапії, майстер-класів, відвідування музеїв бджільництва тощо [8].

Польська дослідниця Барбара Вос зазначає, що апітуризм, як вид туризму, має справу з культурою та традиціями сільських громад, і його можна вважати одним із найбільш стійких шляхів розвитку сучасного туризму [18].

Апітуризм - це вид туризму, пов'язаний з бджільництвом як традиційною професією та продуктами бджільництва в екологічному, харчовому та лікувальному аспектах [18]. Заходи, пов'язані з апітуризмом, включають відвідування пасік, музеїв просто неба та музеїв бджільництва, де туристи мають можливість спостерігати за роботою бджоляра, способом виготовлення меду, його властивостями та специфікою, дізнатися про інші продукти бджільництва, спостерігати за життям бджолиної сім'ї тощо [18].

Діяльність, пов'язана з апітуризмом, включає [17]:

- відвідування пасік, де турист має можливість спостерігати за роботою бджоляра, способом виготовлення меду, продегустувати продукцію з меду;
- відвідування музеїв просто неба та музеїв бджоли;

- здійснити лікувальні та оздоровчі процедури в апібудиночках;
- придбати сувеніри та продукцію з меду тощо.

Апітуризм може розвиватися на базі вже існуючих музеїв бджільництва та скансенів, але, перш за все, пропозицію можуть формувати власники пасік, бджолоферми та агроекотуристичні господарства з власними пасіками. Розвиток апітуризму - це можливість активізувати сільські території, створити нові робочі місця та популяризувати культуру та традиції регіону.

За дослідженнями Кляп М.П. [31], апітуризм за всіма ознаками є сталим видом туризму, що не виснажує ресурси, а сприяє їх збагаченню. Його розвиток сприяє соціально-економічному відродженню сільської місцевості, забезпечує диверсифікацію сільськогосподарського виробництва, створює нові робочі місця [31, с.198].

Апітуризм виконує декілька функцій, які представлені на рис. 1.1.

Просвітницька функція	<ul style="list-style-type: none"> • апітуризм популяризує оздоровчий туризм, інформуючи туристів про величезну роль, яку бджоли відіграють у функціонуванні багатьох екосистем
Туристична функція	<ul style="list-style-type: none"> • привертає увагу до специфіки природи та традицій регіону, особливо до роботи бджоляра й історії бджільництва
Функція оздоровлення	<ul style="list-style-type: none"> • просування природних методів лікування та продуктів бджільництва, які у разі правильного використання можуть замінити складні лікарські засоби
Соціальна функція	<ul style="list-style-type: none"> • апітуристична пропозиція дає змогу активізувати місцеву громаду через створення нових робочих місць, розвивати агротуристичні господарства та скористатися потенціалом знань і досвіду пасічників

Рис. 1.1. Функції апітуризму [31, с.177].

Починаючи з 2017 року, 20 травня кожного року відзначають Всесвітній день бджіл. Окрім того, 20 травня 1734 року народився словенський бджоляр, засновник сучасного бджільництва Антон Янша. Ініціатором виступила Словенія, яка і запропонувала, щоб цей день відзначався в травні, коли медоносні бджоли в Північній півкулі є найбільш активними, а потреба в запиленні є найвищою.

Сучасний апітуризм заснований на концепції Api Wellbeing - це філософія та спосіб життя, спрямовані на зародження фізичного та психологічного задоволення; він розкриває, як зміцнити своє тіло, розум і дух через знання та використання продуктів бджільництва та препаратів з них. Завдяки навчанню та лікуванню, що поєднує природне та створене людиною, програми Api Wellbeing пропонують путівник у підтримці здоров'я та правильному балансі в житті, а також у розвитку щирих стосунків [2].

Апітуризм дозволяє розвивати туристам творчі здібності за допомогою досвіду Апі, наприклад, вдихаючи аромат вуликів у бджолиному будиночку, приймаючи біомедовий масаж або готуючи собі натуральний медовий напій, що підвищує енергію.

Наразі, форми апітуризму представлені як профілактичними, так і лікувальними процедурами [2]:

1. Медовий масаж, який сприяє детоксикації організму.
2. Відпочинок на пасіці та слухання дзижчання бджіл, що заспокоює та очищує дух людини.
3. Інгаляції у вулику, які позбавляють від пилкової алергії та астми, а також збільшують об'єм легенів.
4. Медова маска для обличчя забезпечує чисту, м'яку та здорову шкіру.
5. Крем для обличчя з бджолиною отрутою здійснює омолодження шкіри.
6. Бджолина отрута полегшує і навіть усуває проблеми, пов'язані з ревматизмом.

7. Застосування прополісу в гігієні ротової порожнини зменшує утворення біоплівки та зубного каменю, а також запобігає пародонтозу.

8. Відмінними цілющими властивостями володіють альгінатні пов'язки, просочені каштановим медом.

Дослідивши наукову літературу [2-21], виділимо заходи та апіпроцедури, і представимо їх на рис. 1.2.

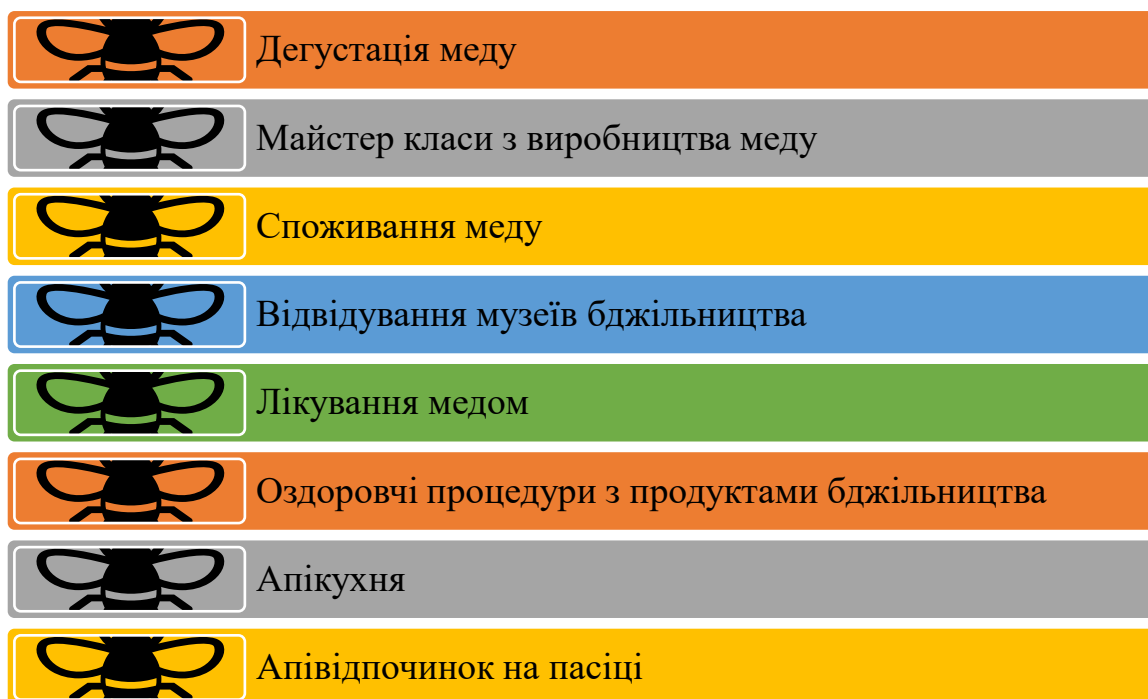


Рис. 1.2. Види апіпроцедур та заходів [складено автором на основі 2-21]

З давніх-давен відомо про лікувальні властивості відпочинку на пасіці, сьогодні пасіки стають екскурсійним об'єктом для туристів. Існують приклади успішної співпраці турагенцій з власниками бджолиних пасік у Словенії (яка вважається лідером апітуризму у світі), Австрії, Україні, Польщі, США, Ізраїлі. [5, с. 233]. Чим саме пасіка приваблює туристів [5, с. 234]?

По-перше, це ознайомлення з однією з найдревніших культур людства - культурою бджільництва. Біологія, фізіологія та «соціологія» бджолиної сім'ї, таїнство створення меду, сучасні надбання у технологіях бджільництва - усе це може бути не лише цікавим, але й видовищним. А життя на пасіці та робота з бджолами дарують людині мудрість та наближають її до гармонії з навколишнім світом - мало який з видів відпочинку може цим похвалитися.

По-друге, справжні поціновувачі меду та інших бджолопродуктів радо сприймуть можливість куштувати та купувати їх прямо на місці виробництва, де, крім усього іншого, вони зможуть також пересвідчитись у дотриманні технологій та високій якості продукції пасіки. А особливо привабливими для туристів будуть продукти, до виготовлення яких вони долучились особисто.

По-третє, потужною складовою апітуризму може стати лікувальний туризм. Для оздоровчих цілей можуть використовуватись не лише продукти бджільництва або бджолина отрута, а й цілюща енергетика бджолої сім'ї (сон на вуликах), і успішні приклади такого використання вже відомі і приваблюють споживачів [31, с. 234].

Вимірюють біополя окремих і цілих бджолиних сімей за допомогою широко поширених методів біолокалізації (рамка, маятник). Розмір біополя матки 60-80 см, трутнів - 60-70, робочих бджіл - 45-55, яєць - 25, личинок бджіл перед лялькуванням - 50, бджолої матки до запечатування - 60-70, самої сім'ї по зовнішніх стінках. вулик - 35 - 45 см (показники змінюються в залежності від сили сім'ї, кількості і розміру бджіл і маток, їх стану). Досить помістити людину в таке біополе на кілька годин, результати відчуваються відразу [20].

Для апітерапії будують спеціальні будиночки, придатні для лікування і сну, в яких розміщують вуликові дивани, на які розміщують хворого. Після нетривалого сну людина відчуває бадьорість, знижується навантаження і втома після робочого дня, поліпшується кровообіг. Інша будова апібудинку - вулик розміщують під ліжком. Така конструкція дозволяє не утеплювати вулик взимку. Товщина стін будинку для апітерапії вибирається відповідно від сезону, під час активності бджіл або перед настанням заморозків. Біополя існують у вуликах і під час сплячки бджіл. Лікування залежить від кількох складових безпосереднього впливу бджіл на організм людини під час апітерапії [20]:

1. Бджоли виділяють додаткове тепло.
2. Повітря всередині вулика наповнює повітря в апібудиночку запахом смол, ефірних олій і меду.
3. Створюється бджолине біополе, яке взаємодіє з біополем людини.

4. Кожна бджола має негативний заряд іона, іонізаційний ефект бджолої сім'ї у вулику цілюще впливає на здоров'я [20].

У 1990 році лікар-апітерпевт Б. А. Охотський [37] опублікував свої багаторічні спостереження за повітрям у вуликах і дійшов висновку, що воно містить ефірні частини нектару, квіткові аромати, мед, прополіс, пергу, віск, які цілюще впливають на шлунково-кишковий тракт, серцево-судинну та дихальну систему, усуває приступи та астматичні захворювання. Дуже позитивний ефект фітонциди мають при лікуванні алергічних захворювань, захворювань, викликаних радіацією, захворювань опорно-рухового апарату. Але цю терапію слід використовувати не як основне лікування, а як форму реабілітації.

Туристи є дуже вигідними покупцями продуктів бджільництва, адже вони самі приїжджають і купують продукцію прямо на пасіці, що суттєво знижує собівартість товару. Це зручно для споживачів, адже відвідуючи пасіки вони знайомляться із технологією виробництва меду і купуючи продукцію, можуть бути впевнені у якості продукту.

Розвиток апітуризму сприяє соціально-економічному відродженню територій сільської місцевості, забезпечує диверсифікацію сільськогосподарського виробництва, позитивно впливає на регіональний розвиток, створює нові робочі місця та забезпечує додатковий дохід бджолярам [4, с. 180].

1.3. Історичні аспекти та основні чинники розвитку апітуризму в Світі та Україні

Лікувальні властивості меду відомі з давніх часів, а знання, успадковані від попередніх поколінь, формують сьогодні загальний напрямок медицини - апітерапію (від лат. *apis* - бджола, *therapy* - лікування), яка інтенсивно розвивається в промислово розвинених країнах [11, с. 102].

Історія апітерапії має такий же довгий період, як і історія бджільництва. Перша письмова інформація, яка дійшла до нас про бджільництво Давнього Єгипту, датується IV тис. до н. е. Єгиптяни вже в цей час знали про цілющі

властивості меду, воску, прополісу. У II тис. до н. е. бджільництво було добре відоме жителям Вавилону, Палестини, Ассирії, о. Крит. На глиняних шумерських табличках, що датовані III тис. до н. е., вказані дані про мед як ліки. Євангеліст Матвій писав, що їжею для Іоанна Хрестителя були акриди і мед. Магомет в Корані говорив: «Їж мед, мій син! Тому що мед не тільки хороша їжа, але і дуже хороші ліки проти багатьох хвороб» [32, с. 68-74].

Як свідчать древні джерела, в Індії вже VI-VII тис. років тому були добре відомі лікувальні властивості меду і прополісу. Древні єгиптяни лікували медом запалення ока, а також рани, опіки, виразки. В Ассирії тіла померлих бальзамували, покриваючи воском і занурюючи у мед. У Древньому Китаї не тільки використовували мед як ліки проти більшості захворювань, але й успішно лікували бджолиним вжалюванням. [11, с. 108].

Бджолину отруту в лікувальних цілях людство використовувало ще в Древньому Єгипті, Греції та Китаї для лікування ревматизму та артриту. Перші повідомлення про лікування бджолиною отрутою зустрічаються в роботах Гіппократа (V-IV ст. до н. е.), Плінія Старшого, який описував її користь у своїй «Звичній історії», Галена, який досліджував її застосування при різних захворюваннях.

Аристотель і Гіппократ добре знали життя бджіл і рекомендували мед для лікування багатьох хвороб [32, с. 68-74]. Про життя бджіл та лікувальні властивості продуктів бджільництва писали також Марк Теренці Варрон, Вергілій, Плінній Старший. Демокріт та Піфагор вважали, що вживання меду сприяє продовженню життя, зберігає ясність розуму й укріплює силу волі. Dioscorid (фармаколог, давньоримський військовий лікар, один із засновників ботаніки) лікував медом рани, шлункові та шкірні захворювання. Плінній вважав, що використання прополісу як лікарського засобу дуже ефективно.

Авіценна близько тисячі років назад лікував медом серцеві недуги. Він вважав, що мед збуджує апетит, відновлює пам'ять і загострює розум.

Індійські племена інків понад чотири століття тому використовували при запальних процесах прополіс. Іспанська фармакопея (1817) рекомендувала віск для виготовлення 17 мазей і свічок [33, с.16].

На Русі здавна займалися бджільництвом. Геродот, описуючи побут древніх скіфів, згадує про обмін медом [33, с.17]. У літописах Нестора говориться про широке поширення бджільництва. У стародавні часи мед добували в результаті полювання на бджіл, при цьому руйнували бджолині оселі і, звичайно ж, знищували бджолину сім'ю. За спостереженням іноземців, Русь буквально «текла медом». З давніх-давен мед на Русі цінували і як продукт, і як сировину для приготування хмільних напоїв, і як цінний лікувальний засіб. У руській народній медицині відомі сотні рецептів використання меду [33, с.17].

В другій половині XIX століття почали проводити клінічне вивчення дії меду та бджолої отрути. В 1859 році з'явилася перша наукова публікація французького доктора Дюжардена про апітоксинотерапію та проведені ним експерименти з використанням бджоложалювання та його позитивного ефекту при лікуванні ревматизму [11, с. 104].

У 1888 році свої значні дослідження лікування медом і ефект від апітерапії опублікував австрійський лікар Ф. Терч [11, с. 105], угорець Б. Бек після Першої світової війни видав книгу «Bee Venom Therapy» (1935); популяризацію апітоксинотерапії в США продовжив його учень Чарльз Мраз, а в 1927-1928 роках в Німеччині були вироблені перші апіпрепарати [11, с. 105].

На початку 1950-х В. Нейман і Є. Хаберман вперше розписали хімічний склад та біологічну активність меду, в 1968 році Хаберман опублікував його біохімічний складник [11, с. 105].

Сьогодні ведеться активна наукова діяльність за різними напрямками апітерапії, а також продовжується клінічна апробація нових методів у багатьох клініках і науково-дослідних центрах України, Польщі, Словенії, Румунії, Туреччини, Угорщини, США, що також є підтвердженням перспективності цього напрямку [2, 33].

Отже, апітуризм є одним із видів туризму, що ознайомлює туристів з культурою, технологією і продукцією бджільництва, дає можливість скуштувати й купити мед та продукти бджільництва прямо на місці виробництва - пасіці. Крім того, апітуризм є сталим видом туризму, що не виснажує ресурси, а навпаки, сприяє їх збагаченню, здійснює соціально-економічний розвиток місцевості, збільшує рентабельність бджолярства, сприяє створенню нових робочих місць.

РОЗДІЛ 2

СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

2.1. Географія і сучасний стан апітуризму в Світі та Україні

Дослідження, проведені в країнах ЄС та Україні, виділяють три групи туристів, що є основними споживачами послуг апітуризму [3, с.73].

Перша група - це діти та підлітки (54 %). Це пов'язано з виховною функцією апітуризму та тим, що багато господарств і пасік проводять заняття з біології, екології та історії бджільництва для шкільних груп.

До другої групи апітуристів відносять індивідуальних туристів (43%), які переважно приїжджають на пасіку для купівлі меду, а потім обирають додаткову діяльність, коли їм пропонують відвідати пасіку або взяти участь у семінарах [3, с.73].

Третю групу споживачів становлять дорослі (3 %), зазвичай бджолярі, зацікавлені у воркшопах з оздоровлення пасік і бджільницьких господарств. Найбільше туристів приваблює купівля продуктів бджільництва, презентації для дітей і дорослих та відвідування пасіки.

Апітуризм розвивається в багатьох країнах світу, найпопулярнішими місцями апітуризму в світі є [34, с. 154]:

1. Словенія. Лідер на ринку апітуризму, де цей вид туризму дуже приваблює як внутрішніх, так і іноземних туристів. У порівнянні з деякими країнами ЄС Словенія не відзначається значною кількістю вуликів і бджолярів (рис. 2.1) (проте на 1000 мешканців Словенії припадає 5 бджолярів - найбільше в ЄС) чи значним виробництвом меду, але бджоли відіграють величезну роль у культурі Словенії. У 2018 р. Словенія виробила меду на 10 % більше середнього показника за останні десять років, а саме 1 746 тонн; експортувала бджіл на суму 47 тис. євро (більше ніж втричі, як порівняти з попередніми трьома роками). У країні практично немає великого промислового бджільництва, а більша частина меду походить від дрібних пасічників з власним виробництвом [3].

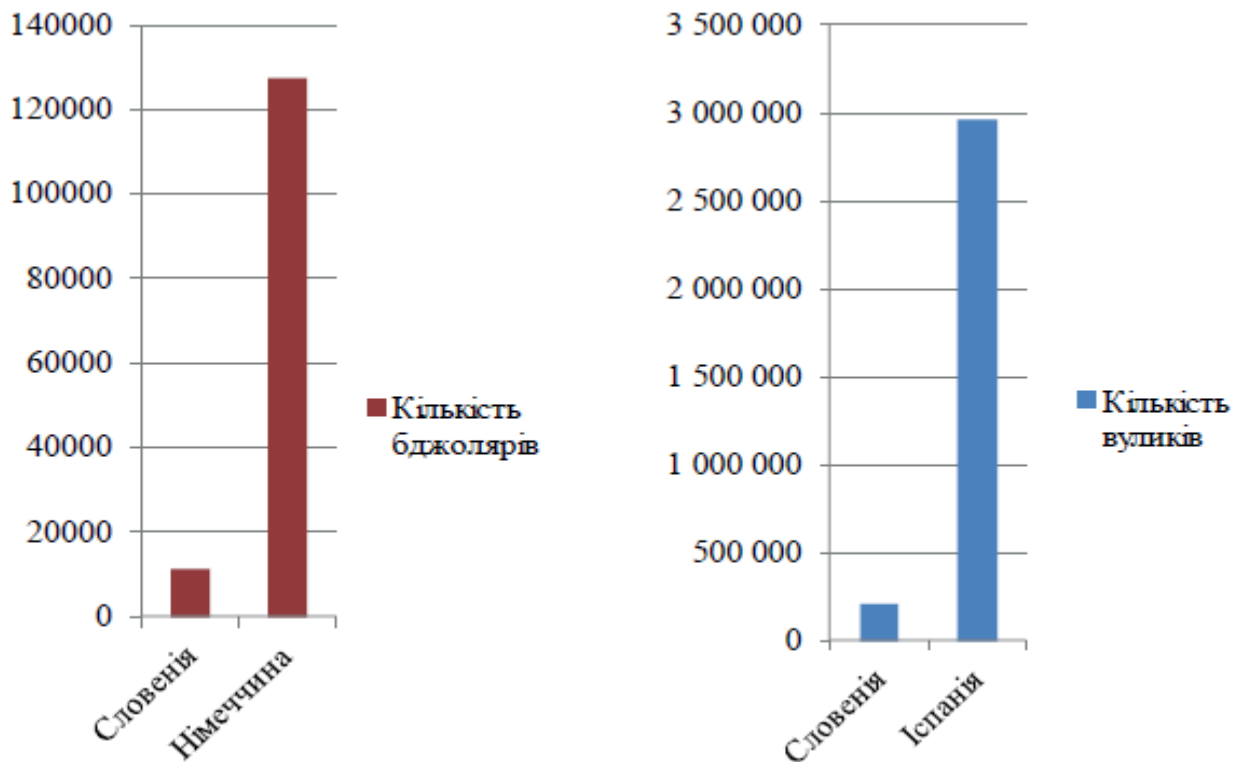


Рис. 2.1. Кількість бджолярів і вулків у Словенії та інших країнах ЄС, од. [3]

Словенія - перша у світі зелена країна за міжнародними стандартами «Green Destination» і одна з перших у світі країн, що пропонують інноваційні та сертифіковані форми апітуризму [16].

2. За останні п'ять років динамічний розвиток апітуризму спостерігався в Польщі, Німеччині, Чехії, Литві, Україні та Іспанії [3, с.74].

3. Нова Зеландія. Вишуканий мед манука з Нової Зеландії та Австралії вважається одним з найефективніших методів лікування ран та інших інфекцій. Чудовим місцем для вивчення тонкощів лікарського меду є Comvita, компанія, створена в 1974 році, щоб зв'язати природу з міцним здоров'ям. Зараз вони відомі у всьому світі своїми продуктами для здоров'я на основі меду. Захоплива екскурсія про світ медоносних бджіл і розкриває секрети кастової системи бджіл.

4. Уганда. Бджільництво давно стало традиційним способом життя угандійців, і нещодавній інтерес бджільницьких підприємств пропонувати сільськогосподарську підготовку та знання про бджільництво робить усе для того, щоб вивести його на новий рівень. Серед найбільш успішних кооперативів

є Бджільницький кооператив «Буньянгабу», розташований на дорозі між Касесе та фортом Портал. Він не тільки інформує місцевих жителів про ключові стратегії бджільництва, але також пропонує відвідувачам унікальне уявлення про роль бджільництва у цій східноазійській державі. Можна дізнатися про традиційний процес бджільництва та про те, як він приносить користь громаді, а також взяти участь у дегустації меду та зробити власні свічки з місцевого бджолиного воску.

5. Греція. Без бджіл немає рослин, а без рослин немає життя. Це девіз парку меду «Анель», першого в Греції проекту бджолиного туризму та навчального центру, який базується на тому, що в країні, де бджільництво сягає глибокої давнини, щорічно гинуть сотні тисяч бджіл. За допомогою гідів, які проповідують бджільництво та діляться цікавими фактами про бджіл, є можливість вивчити грецькі традиції бджільництва та скуштувати натуральні продукти вуликів з усієї Греції. Найкращою частиною є розслаблення та антистреси в будинку апітерапії, де рекомендується медитація.

6. Італія. FICO Eataly World - це гігантський тематичний парк їжі неподалік Болоньї, де можна дізнатись все про їжу та напої Італії у стилі Діснея. Тут є фермерський ринок та відкриті ферми. Яскраво тут представлене і бджільництво. Можна спостерігати за тим, як бджоли працюють на величезній фермерській фабриці, або стати бджолярем на день. Також можна спостерігати за живим видобуванням меду, дізнатися, як етруски використовували мед у своїх косметичних засобах, або навчитися виробляти власний мед. І, звичайно, можна придбати кінцеві медові вироби - маточне молочко, мед, свічки тощо.

7. Поки деякі туристи вирушають на популярне сафарі у пошуках слонів та антилоп гну, «Бджоли для розвитку», присвячені сприянню стійкому бджільництву для боротьби з бідністю шляхом сприяння самостійності, пропонують сафарі з бджільництва в Тринідаді та Тобаго. Можна дізнатися все про бджільництво на тропічних островах, відчути різницю між європейськими та африканізованими медоносними бджолами, насолодитися гостинністю на острові, а кошти будуть спрямовані на захист бджіл та їх середовищ існування.

8. Непал. Бджолярі з Непалу вважають, що апітуризм може вплинути на рівень життя сільських жителів. Унікальне бджільництво Непалу з давніми традиціями може розвиватися як нова форма туризму, пропонуючи новий вид відпочинку з позитивним впливом на людей та навколишнє середовище. Туристи можуть спробувати смачний домашній мед і одночасно дізнатися про історію, традиції та культуру. Уряд також приділяє пріоритетну увагу розвитку апітуризму в районах, популярних серед туристів. Також можна просувати апітерапію, нову форму альтернативної медицини. Пік виробництва меду в Непалі припадає на період з середини вересня до середини грудня і з середини лютого до середини травня через сезон цвітіння.

Апітуризм в Україні є відносно новим явищем, тому бракує досліджень і наукових публікацій із цієї тематики. Більшість авторів не розглядає в публікаціях апітуризм широко, як окремий вид туризму, а лише у контексті сільського, гастрономічного чи іншого туризму. Це поглиблює проблему нерозуміння сутності та принципів організації апітуризму, зокрема, і серед місцевих громад, які є основними рушіями розвитку апітуризму. Закордонні дослідження та наукові публікації з тематики апітуризму присвячені аналізу розвитку апітуризму на різних рівнях (і Європейського Союзу загалом), практичним аспектам розвитку апітуризму, наприклад, визначенню оптимальних зон для апітуризму з використанням багатокритеріальної оцінки в ГІС [10, с.142].

Україна має значний невикористаний потенціал для розвитку апітуризму. Україна за підсумками 2020 р. експортувала 55,6 тис. тонн меду на суму понад 100 млн. дол., що на 12,7 % перевищує показник 2018 р. Майже весь мед в Україні (97-98%) виробляють приватні господарства, і тільки 1,3-1,8% сільгоспприємства. У загальному обсязі виробництва меду в Україні найбільшу частку мають Полтавська, Кіровоградська, Житомирська та Вінницька області, де стрімко розвивається бджільництво [26]. В Україні налічують майже 400 тис. пасічників, які утримують орієнтовно 4 млн вуликів.

У кожній природно-географічній зоні України склався певний тип медозбору, чому сприяють певні кліматичні умови. Після тривалого еволюційного розвитку та під певним впливом діяльності людини в різних зонах сформувалися місцеві породи медоносних бджіл, а саме: карпатська, поліська та українська степова - усі вони потребують захисту від використання пестицидів. Карпатські бджолині сім'ї, яких здебільшого утримують у густонаселених районах, займають провідне економічне значення для галузі.

Найперспективнішими з регіонів України для розвитку апітуризму є Прикарпаття та Закарпаття, оскільки там бджільництво - поширена галузь, пріоритетна та достатньо прибуткова. Саме ці території України проводять велику кількість заходів, ярмарків і семінарів, що популяризують продукцію бджільництва. Наприклад, туристичний маршрут «Солодке Закарпаття» охоплює привабливу на апітуристичному ринку атракцію «Медовий дім» - перший музей меду в Україні.

Проте загалом розроблених і впроваджених апітуристичних маршрутів в Україні мало. Серед інших перспективних для розвитку апітуризму областей варто зазначити Одеську (медовий агрокластер «Фрумушика-Нова»), Херсонську (фермерське господарство «Таврійський пасічник») та Рівненську (туристичний маршрут «Медове коло» з метою популяризації бортництва) [41].

Український апітуризм може стати візитною карткою нашої держави на міжнародному туристичному ринку, про що свідчить бажання іноземців познайомитись з історичним та природним потенціалом України.

Найперспективнішими з регіонів України, для розвитку апітуризму, є Прикарпаття, Закарпаття, оскільки бджільництво там - галузь поширена, пріоритетна та вельми прибуткова. Саме ці території України проводять велику кількість заходів, що прославляють продукцію бджільництва.

2.2. Особливості організації, проблеми та перспективи розвитку апітурів

Програми оздоровчих турів різноманітні, проте є спільні специфічні вимоги до організації саме апітурів. Готуючи туристичний продукт, потрібно пам'ятати, що це робиться для людей, які бажають відпочити та поправити своє здоров'я. Тому необхідно спланувати та створити такий маркетинг-мікс туристичного продукту, який дозволить найбільш успішно задовольнити потреби та запити клієнтів під час апітуру.

Екскурсійна програма не повинна бути надто насиченою. При організації дозвільних програм необхідно віддавати перевагу оздоровчим, пізнавальним та відпочинковим заходам, а також заняттям по-інтересам, що дозволяють урізноманітнити дозвілля. Допускаються спортивні програми у вигляді необтяжливих прогулянок-походів.

Програми апітурів будуються з урахуванням того, що приблизно половину часу необхідно приділяти оздоровчим процедурам. Для апітурів характерні медові дегустації та вживання меду, лікувальні процедури з використанням меду, що відповідає головному спрямуванню туру.

Апітуризм для кожної людини індивідуальний, тому диференціюється в залежності від віку, інтересів, доходу та інших факторів, що впливають на туристичні мотиви.

Для організації апітурів використовуються зручні, комфортабельні готелі, пансіонати, санаторії, що розташовані в районах пасік та бджільництва. У свою чергу персонал має бути досвідченим, професійним, знати бджільництво та володіти навичками лікування продуктами бджільництва.

Згідно з вищесказаним, можна зробити висновок про те, що апітуризм дуже важливий для туристів. По-перше, це пізнавальний вид діяльності. По-друге, це профілактика та лікування продуктами бджільництва та оздоровлення.

Україна має величезний невикористаний потенціал для розвитку туристичної галузі в цілому, і зокрема, для розвитку традиційного для нашої країни виду туризму - апітуризму.

Крім цього за рахунок апітуризму можливий розвиток певних територій та регіонів (рис. 2.2).



Рис. 2.2. Напрями розвитку територій за допомогою апітуризму [34]

Розвитку апітуризму сприяє також аграрна політика уряду, яка спонукає фермерів шукати альтернативні джерела доходів [34]. Ну і, звісно, бажання туристів повернутися до природи, за невисоку плату доторкнутися до її чистоти, пожити в сільському середовищі й відкрити нові для себе народні промисли.

Помітний інтерес до розвитку апітуризму пов'язаний із зміною умов існування і ритму життя людини, а відповідно рівня її здоров'я, у зв'язку з чим зростає необхідність забезпечення оптимальних умов відпочинку, профілактики, лікування та відновлення здоров'я населення різних вікових і професійних категорій.

Медовий туризм може розв'язати проблему необхідності психічного оздоровлення та реабілітації за рахунок впливу на здоров'ї людини природних, фізіологічних та екологічних чинників [28, с. 112]. Популярність апітуризму як

виду відпочинку пов'язана з тим, що він найбільшою мірою відповідає фізіологічним та рекреаційним потребам людей, що живуть в умовах урбанізованого середовища, в районах з складної екологічною ситуацією і постійними нервовими перенапруженнями [28, с. 113].

Однак, розвиток апітуризму на територіях України гальмується у зв'язку з недосконалістю нормативно-правової бази, нерозвиненістю організаційно-економічного механізму його функціонування, зокрема: відсутністю цілісної системи державного регулювання туризму в регіонах; повільні темпи зростання обсягів інвестицій у розвиток матеріальної бази особистих селянських господарств; невдалий підхід до рекламування регіонального туристичного продукту на внутрішньому ринку туристичних послуг та товарів; недостатня інформаційна, організаційна та матеріальна підтримка суб'єктів підприємництва туристичної галузі з боку органів державної та муніципальної влади [42, с. 133].

Основні завдання розвитку апітуризму в Україні, окреслимо на рис. 2.3.



Рис. 2.3. Основні завдання розвитку апітуризму в Україні [34]

Стратегічною метою розвитку апітуризму в Україні є створення конкурентоспроможного на внутрішньому та світовому ринках національного туристичного продукту, здатного максимально задовольнити потреби як наших туристів, так і іноземців.

Отже, апітуризм (бджолиний туризм, медовий туризм) - за всіма ознаками є сталим видом туризму, що не виснажує ресурси, а сприяє їх збагаченню. Його розвиток сприяє соціально-економічному відродженню сільської місцевості, забезпечує диверсифікацію сільськогосподарського виробництва, створює нові робочі місця та урізноманітнює туристичний продукт. Величезну роль сфері апітуризму грає організація та створення туру. Це організація розміщення, проживання, харчування, лікування, а також транспортна та дозвільна організація.

2.3. Розробка авторського апітуру «Медова Україна»

Пропонуємо розроблений авторський апітур «Медова Україна», що включає відвідання найцікавіших апітуристичних об'єктів України.

I. Зальні відомості про туристичний продукт:

1. Назва туру: «Медова Україна».
2. Концепція туру: ознайомлення з таємничим світом бджіл, пізнання секретів виробництва меду й іншої бджолиної продукції, послуги апітерапії та супутні послуги та пізнавальні екскурсії.
3. Контингент туристів: економічно активні молоді туристи (18-44 роки), економічно активні туристи середнього віку (45 - 65 роки).
4. Сезонність туру: весна-осінь.
5. Маршрут туру: м. Кривий Ріг - с. Вишпіль - с. Ходаки - с. Городське (Житомирська область) - м. Кривий Ріг.
6. Загальна кількість днів туру - 4 дні.
7. Чисельність групи - 20 осіб.
8. Транспорт, що використовується під час туру - автотранспорт.
9. Система харчування по маршруту: ресторан, кафе.

10. Умови розміщення - готельно-ресторанний комплекс «Хутірець Чудодієво», с. Вишпіль, Житомирська область.

11. Перелік послуг по маршруту: основні: транспортне забезпечення, проживання, харчування, екскурсії, апіпослуги та оздоровлення, відвідування музею; додаткові: медовий масаж, сувенірна продукція, продукція з меду.

II. Розробка маршруту авторського туру

Для авторського апітуру «Медова Україна» було обрано наступні населені пункти та апіоб'єкти: Хутірець Чудодієво, село Вишпіль, с. Городське Житомирська область відвідування локації апітуризму «Чудодієво» (пасіка), та отримання послуг: сон на вуликах, відпочинок на пасіці; музей бортництва, село Ходаки, Житомирська область, де ознайомимося з тематичною екскурсією «Дикий мед або бортництво»; Екопростір «Тетерівський Кіш», село Городське, Житомирська область - сімейний навчально-оздоровчий центр, де ознайомимося з історією відродження та розвитком давньослов'янських звичаїв та енергетичних практик козаків-характерників.

На рисунку 2.4 складено загальну схему апітуру «Медова Україна». Умовні позначення на схемі: АП - автоперевезення; ПВ - пункт відправлення; КП - кінцевий пункт; ПП1; ПП2; ПП3; ПП4; ПП5 - пункти призначення 1-5.

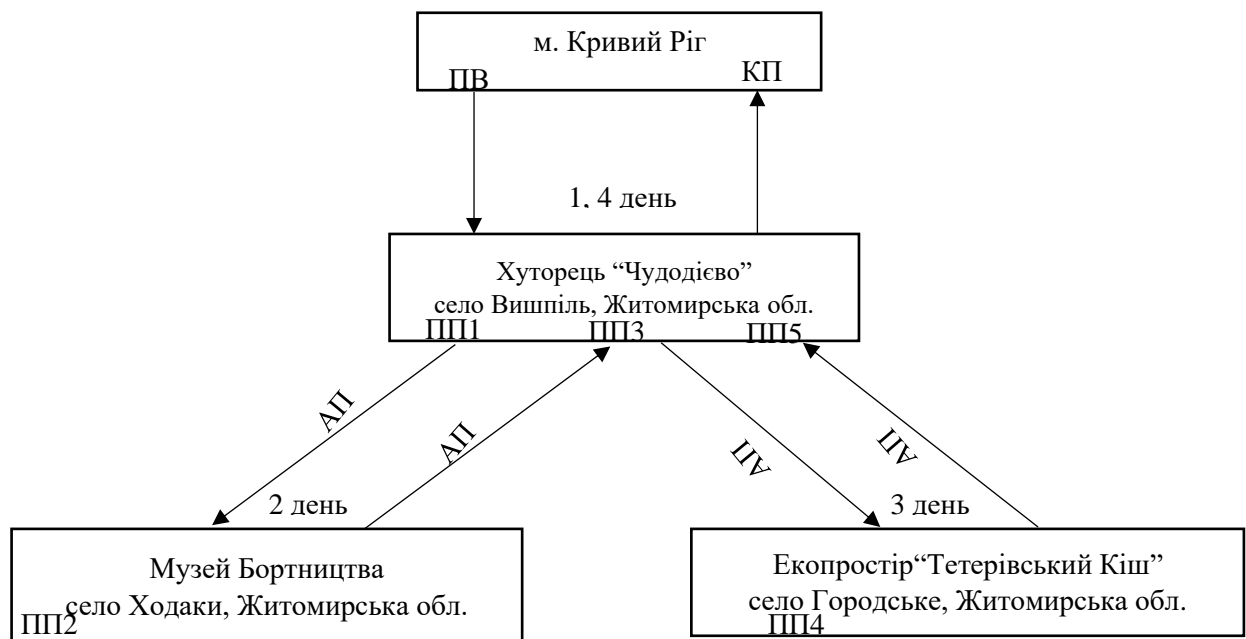


Рис. 2.4. Схема маршруту апітуру «Медова Україна»

(Джерело: складено автором)

III. Транспортне забезпечення авторського туру

Задля організації авторського туру «Медова Україна» передбачено використання залізничного та автомобільного транспорту. Враховуючи те, що тур є груповим та розрахований на 20 осіб (без урахування керівника групи), тому пропонується використання мікроавтобуса MERCEDES SPRINTER на 20 посадкових місць.

Після розробки схеми маршруту авторського туру «Медова Україна» нами було здійснено картографічне моделювання маршруту за допомогою сервісу Google-карти (рис. 2.5) з урахуванням оптимального переміщення залізничним та автомобільним транспортом та економії часу туристичної групи.

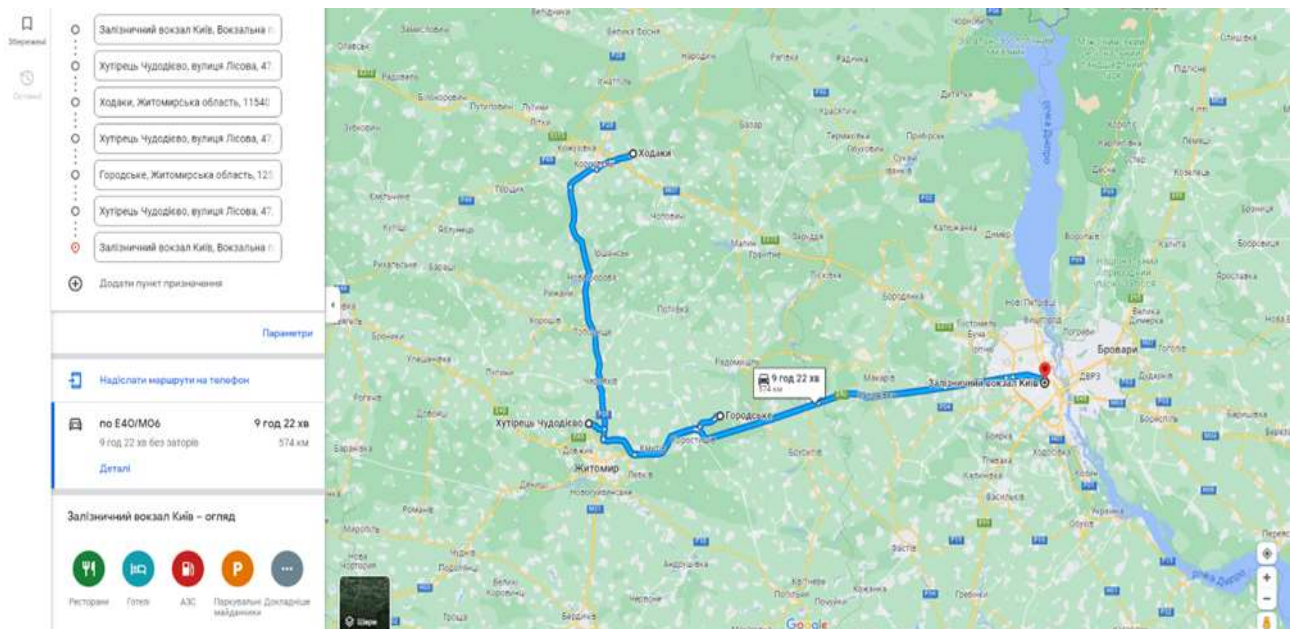


Рис. 2.5. Розроблений туристичний маршрут «Медова Україна» автоперевезення (Джерело: власна розробка автора)

Згідно розробленої картосхеми визначимо поетапний та загальний кілометраж апітуру «Медова Україна». Розрахунок відстані та час перебування туристів у дорозі під час маршруту апітуру «Медова Україна» представлено у таблиці 2.1

Таблиця 2.1

Транспортне забезпечення апітуру «Медова Україна»

Пункти маршруту	Відстань (км)	Вид транспорту	Час перебування в дорозі
Залізничне сполучення			
ПВ - ПП 1 ЗВ «Кривий Ріг-Головний» м. Кривий Ріг - ЗВ м. Київ	496,0	Потяг	8 год. 25 хв.
ПП 7 - КП м. Київ, ЗВ - ЗВ «Кривий Ріг- Головний» м. Кривий Ріг	496,0	Потяг	8 год. 36 хв.
Всього залізничне сполучення:	992,0	-	17 год. 01 хв.
Автоперевезення			
ПП 1 - ПП 2 м. Київ, ЗВ - с. Вишпіль	145,0	Мікроавтобус	01 год. 54 хв.
ПП 2 - ПП 3 с. Вишпіль - с. Ходаки	93,4	Мікроавтобус	01 год. 46 хв.
ПП 3 - ПП 4 с. Ходаки - с. Вишпіль	93,4	Мікроавтобус	01 год. 46 хв.
ПП 4 - ПП 5 с. Вишпіль - с. Городське	49,8	Мікроавтобус	01 год. 01 хв.
ПП 5 - ПП 6 с. Городське - с. Вишпіль	49,8	Мікроавтобус	01 год. 01 хв.
ПП 6 - ПП 7 с. Вишпіль - м. Київ, ЗВ	145,0	Мікроавтобус	01 год. 54 хв.
Всього автоперевезення:	576,4	-	09 год. 22 хв.
ВСЬОГО переміщення	1568,4 км	-	26 год. 23 хв.

Джерело: власна розробка автора

Відповідно до даних, представлених у таблиці 2.1, загальна відстань розробленого маршруту туру складає 1568,4 км, автопереміщення по маршруту - 576,4 км. Загальні витрати часу на подолання туристами маршруту (без урахування відпочинку, відвідування туристичних об'єктів, екскурсій тощо) - 26 год. 23 хв.

Нерегулярні перевезення пасажирів у міжміському сполученні передбачається здійснювати з транспортною Компанія «TravelBus», яка працює понад 15 років в Україні, пропонує міжміські пасажирські перевезення мікроавтобусом по всіх містах України у будь-якому напрямку, з укладанням договору на відповідні перевезення.

IV. Програма апітуру «Медова Україна»

Докладна програма та характеристика туру по-дням та маршруту, з врахуванням основних туристичних об'єктів, закладів проживання та харчування представлена в табл. 2.2.

Таблиця 2.2

Програма та характеристика апітуру «Медова Україна»

Програма та характеристика туру	Тривалість етапу	Відстань, км
<i>Виїзд ввечері</i>		
Переїзд з м. Кривий Ріг – м. Київ	20:57-05:22	540
<i>1-й день (Карта маршруту 1-ого дня, Додаток А, рис.А.1)</i>		
Переїзд м. Київ - с. Вишпіль, Житомирська обл.	05:30-07:30	145 км
Поселення у Готельно-ресторанному комплексі "Хуторок Чудодієво", село Вишпіль, Житомирська область, відпочинок після дороги	07:30-08:00	
Сніданок у ресторані "Хуторок Чудодієво"	08:00-09:00	
Екскурсія на пасіку "Хуторок Чудодієво"	09:00-12:00	
Вільний час	12:00 - 14:00	
Обід у ресторані "Хуторок Чудодієво"	14:00-15:00	
Оздоровчі процедури - сон на вуликах "Хуторок Чудодієво"	15:00-18:00	
Вільний час	18:00-20:00	
Вечеря у ресторані "Хуторок Чудодієво"	20:00-21:00	
Ночівля у Готельно-ресторанному комплексі "Хуторок Чудодієво"	21:00-08:00	
<i>2-й день (Карта маршруту 2-ого дня, Додаток А, рис.А.2)</i>		
Сніданок у ресторані "Хуторок Чудодієво"	08:00-09:00	
Переїзд Хутірець Чудодієво с. Вишпіль, Житомирська обл. - село Ходаки, Житомирська обл.	09:00-10:45	93,4 км
Відвідування Музею бортництва село Ходаки, Житомирська область	10:45-12:00	
Переїзд	12:00-13:45	93,4 км

Програма та характеристика туру	Тривалість етапу	Відстань, км
село Ходаки, Житомирська область - Хутірець Чудодієво, село Вишпіль, Житомирська область		
Обід у ресторані "Хуторок Чудодієво"	13:45-14:30	
Сеанси медового масажу "Хуторок Чудодієво"	14:30-16:00	
Оздоровчі процедури - сон на вуликах "Хуторок Чудодієво"	16:00-19:00	
Вечеря у ресторані "Хуторок Чудодієво"	19:00-20:00	
Вільний час	20:00-22:00	
Ночівля у Готельно-ресторанному комплексі "Хуторок Чудодієво"	22:00-08:00	
3-й день (Карта маршруту 3-ого дня, Додаток А, рис.А.3)		
Сніданок у ресторані "Хуторок Чудодієво"	08.00-09.00	
Переїзд Хутірець Чудодієво, с. Вишпіль, Житомирська обл. - с. Городське, Житомирська область АП - автоперевезення	09:00-10:00	49,8 км
Екопростір «Тетерівський Кіш»: оздоровчі процедури, апітерапія	10:00-13:00	
Переїзд Екопростір «Тетерівський Кіш», с. Городське, Житомирська обл. - Хутірець Чудодієво, с. Вишпіль, Житомирська обл.	13:00-14:00	49,8 км
Обід у ресторані "Хуторок Чудодієво"	14:00-15:00	
Оздоровчі процедури - сон на вуликах "Хуторок Чудодієво", дигустація, придбання продуктів бджільництва" Хуторок Чудодієво",	15:00-19:00	
Вечеря у ресторані "Хуторок Чудодієво"	19:00-20:00	
Вільний час	20:00-22:00	
Ночівля у готельно-ресторанному комплексі "Хуторок Чудодієво"	22:00-08:00	
4-й день (Карта маршруту 4-ого дня, Додаток А, рис.А.4)		
Сніданок у ресторані "Хуторок Чудодієво"	08.00-09.00	
Оздоровчі процедури - сон на вуликах "Хуторок Чудодієво"	09:00-13:00	
Обід у ресторані "Хуторок Чудодієво"	13:00-14:00	
Виселення з готельного комплексу	14:00-15:00	
Переїзд Хутірець Чудодієво, с. Вишпіль, Житомирська обл. - м. Київ (вільний час до відправлення потяга)	15:00-18:00	145 км
Переїзд з м. Київ - м. Кривий Ріг	21:35-06:11 наступного дня	540 км

V. Загальна характеристика туристичних об'єктів відвідування на маршруті туру.

База відпочинку «Чудодієво», село Вишпіль, Житомирська область - це заміський готель - ресторан, база відпочинку, розташований в унікальній природній лісовій зоні за 15 кілометрів від Житомира і 126 км від Києва, поруч Соколівський і Коростишівський кар'єри (Окрема локація «Чудодієво» для апітуризму [19]). На території готельного комплексу розташована окрема локація «Пчеляндія» (пасіка), яка надає наступні послуги: сон на вуликах (1 особа - 1 год. в день); відпочинок на пасіці (Додаток Б).

Музей бортництва с. Ходаки Коростенського району. Музей бортництва просто неба розташовується на території Дендропарку відомого українського науковця Анатолія Потопальського. Деякі з експонатів музею нараховують 100 і більше років і що діє і по сьогодні. Тут зустрічається минуле і сучасність бджільництва. Музей має півтора десятка бортей, яким понад сто років. Представлені антикварні вулики і досі функціонують.

Тематична екскурсія “Дикий мед або бортництво” проводить краєзнавець Юрій Халімончук з Олещини, де висвітлює історії меду [35] (Додаток В).

Екопростір «Тетерівський Кіш» - сімейний навчально-оздоровчий центр, метою якого є відродження та розвиток давньослов'янських звичаїв та енергетичних практик козаків-характерників [28]. Центр розташований у чарівному сосновому лісі між оточеним кам'яними брилами озером та звивистою річкою зі скелястими берегами. Також тут проводяться різні тренування, енергетичні практики, апітерапія (лікування бджолами), майстер-класи, прогулянки та фольклорні свята за стародавніми традиціями (Додаток Г).

VI. Характеристика закладів розміщення туристів під час туру апітуру «Медова Україна»

Комплекс "Хуторок Чудодієво" розташований на березі озера в оточенні хвойного лісу, в 15 км від Житомира [19]. На закритій території комплексу

комфортабельні дерев'яні котеджі категорії "напівлюкс" і "люкс". Інтер'єр виконаний в народному стилі з використанням натуральних матеріалів. До послуг гостей широкий вибір розваг і можливостей для активного відпочинку: піші прогулянки, прогулянки на велосипеді, човни, катамарани, купання в озері, риболовля, облаштовані відкриті майданчики для гри в футбол, волейбол, теніс, пейнтбол; в зимову пору катання на лижах, санчатах і на кінній упряжці. Окремо облаштовано дитячий майданчик. На території комплексу є пасіка "Пчеландія". До послуг гостей лазня, також є можливість замовити масаж.

Двоповерховий ресторан комплексу "Хуторок Чудодієво" оформлений з етнічними мотивами в інтер'єрі. Крім ресторану є велика і мала колиби, літній бар, літній майданчик і альтанки. В меню авторська українська кухня. Всі страви готуються на дровах в справжній українській печі [19].

На закритій території комплексу комфортабельні дерев'яні котеджі категорії «напівлюкс» і «люкс» - 2150-4500 грн за добу.

VII. Харчування під час туру «Медова Україна»

У ході туру (4 доби) сніданки, обіди та вечері передбачаються в ресторані готелю «Хуторок Чудодієво» [19]. Вартість проживання одного туриста у звичайному номері на добу становить 650 грн., в цю суму входить вартість сніданку. Вартість обіду та вечері в ресторані готелю «Хуторок Чудодієво» коливається залежно від вподобань туристів (обід - від 40 до 100 грн, вечеря - від 80 до 120 грн). Обіди та вечері не входять у вартість проживання.

Таким чином, було розроблено 4-денний тур «Медова Україна», надалі розрахуємо собівартість та витрати туру.

РОЗДІЛ 3
ЕКОНОМІЧНА СКЛАДОВА ВЛАСНО РОЗРОБЛЕНОГО
АРХЕОЛОГІЧНОГО ТУРУ

3.1. Розрахунок кошторису витрат авторського туру «Медова Україна»

Склавши авторський апітур «Медова Україна» та дослідивши питання щодо формування витрат на організацію апітуру, розрахуємо кошторис витрат та собівартість туру, де розглянемо основні статті витрат. Зокрема, апітуром передбачено залізничне та автотранспортне перевезення (20 грн за 1 км при завантаженні 20 місць) туристів (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Кошторис транспортних витрат апітуру «Медова Україна»

№ п/ч	Маршрут	Вид транспорту	Вартість послуги на 1 туриста	Вартість послуги на групу (20 туристів)	Відстань (км)
1	ПП 1 - ПП 2 м. Київ, ЗВ - с.Вишпіль	Мікроавтобус	20 грн*145 км / 20 осіб = 145 грн	20 грн*145 км *20 осіб = 2900 грн	145,0
2	ПП 2 - ПП 3 с. Вишпіль - с.Ходаки	Мікроавтобус	20 грн.* 93,4 км / 20 осіб = 93,4 грн	20 грн * 93,4 км*20 осіб = 1868 грн	93,4
3	ПП 3 - ПП 4 с. Ходаки - с.Вишпіль	Мікроавтобус	20грн*93,4 км / 20 осіб = 93,4 грн	20грн*93,4 км *20 осіб = 1868 грн	93,4
4	ПП 4 - ПП 5 с. Вишпіль - с.Городське	Мікроавтобус	20грн*49,8 км / 20 осіб = 49,8 грн	20грн*49,8 км * 20 осіб =996 грн	49,8
5	ПП 5 - ПП 6 с. Городське - с.Вишпіль	Мікроавтобус	20 грн*49,8 км /20 осіб = 49,8 грн	20грн*49,8 км *20 осіб =996 грн	49,8
6	ПП 6 - ПП 7 с. Вишпіль - м. Київ, ЗВ	Мікроавтобус	20 грн*145км /20 осіб = = 145 грн	20грн* 145 км *20 осіб = 2900 грн	145
Всього вартість транспортних витрат			576,4 грн	11528,0 грн	576,4км

*Водії транспортних засобів - це ФОП 1 група. Власник туру за них податки не сплачує.

Отже, вартість автотранспортного сполучення апітуру «Медова Україна» для одного туриста становитиме 576,4 грн., а для групи туристів (20 осіб) - 11528,0 грн.

Визначимо витрати на проживання туристів під час апітуру (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Кошторис витрат на тимчасове проживання туристів в готелях
апітуру «Медова Україна»

Місто	Готель	Тип номера	Вартість на добу	Витрати за проживання 1 особи за 3 доби	Витрати загальні на 20 осіб за 3 доби
с. Вишпіль 3 ночі	Готельно-ресторанний комплекс "Хуторок Чудодієво" для середнього класу туристів	Звичайний	650 грн	1950 грн	39000 грн
	Готельно-ресторанний комплекс "Хуторок Чудодієво" для високого класу туристів	Напівлюкс	1275 грн	3825 грн	765000 грн

Аналіз табл. 3.2.показує, що витрати на проживання одного туриста (середнього класу туризму) за три доби становитимуть 1950 грн, а для туриста високого класу - 3825 грн. Витрати на проживання туриста середнього класу менші на 1875 грн. (в 2 рази), ніж для туриста високого класу.

Під час туру (4 доби) сніданки, обіди та вечері передбачаються в ресторані готелю «Хуторок Чудодієво». Вартість тільки сніданку входить у вартість

проживання. Вартість обіду та вечері в ресторані готелю «Хуторок Чудодієво» коливається залежно від бажань туристів (обід - від 40 до 100 грн, вечеря - від 80 до 120 грн). Обіди та вечері не входять у вартість проживання.

Визначимо витрати на харчування впродовж апітуру (табл. 3.3).

Таблиця 3.3

Кошторис витрат на харчування туристів впродовж
апітуру «Медова Україна»

Назва закладу, населений пункт	Час відкриття	Час закриття	Вартість сніданку	Вартість обіду*	Вартість вечері*	Разом
Ресторан "Хуторок Чудодієво" с. Виш-піль	8:00	23:00	Входить у вартість за проживання	100 грн	120 грн	220 грн
Всього на 1 туриста за 4 доби	-	-	Входить у вартість за проживання	100*4= =400 грн	120*4= =480 грн	880 грн
Всього на 20 туристів за 4 доби	-	-	Входить у вартість за проживання	8000 грн	9600 грн	17600 грн

* Вартість вказані згідно прайсу ресторану "Хуторок Чудодієво". Джерело: власна розробка автора.

Під час апітуру «Медова Україна» передбачено триразове харчування впродовж 4 діб у ресторані "Хуторок Чудодієво". Загальні витрати на харчування на 1 туриста за 4 доби складуть 880 грн., а на групу туристів (20 осіб) - 17600 грн.

Визначимо витрати на відвідування культурних заходів, які передбачені апітуром «Медова Україна» (табл. 3.4).

Таблиця 3.4

Кошторис витрат на відвідування культурних та оздоровчих заходів
туристами апітуру «Медова Україна»

Населений пункт	Назва	Вартість для 1 туриста	Вартість витрат на групу з 20 осіб, грн.
село Вишпіль	Екскурсія на пасіку "Хуторок Чудодієво"	200 грн	200*20=4000

Населений пункт	Назва	Вартість для 1 туриста	Вартість витрат на групу з 20 осіб, грн.
село Вишпіль	Сон на вулицях "Хуторок Чудодієво" (4 рази)	250*4= 1000 грн	1000*20=20000
село Ходаки	Музей бортництва	50 грн	50*20=1000
село Вишпіль	Сеанси медового масажу "Хуторок Чудодієво"	550 грн	550*20 =11000
село Городське	Апітерапія Екопростір «Тетерівський Кіш»	100 грн	100*20=2000
село Вишпіль	Дегустація, придбання продуктів бджільництва" Хуторок Чудодієво"	250 грн	250*20=5000
Всього витрат на відвідування культурних та оздоровчих заходів		2150 грн	43000 грн

Джерело: власна розробка автора.

Витрати на 1 туриста на відвідування культурних та оздоровчих заходів апітуру «Медова Україна» становитимуть 2150 грн , а для групи з 20 туристів - 43000 грн.

Сформуємо бюджет та кінцеву ціну апітуру «Медова Україна» (табл. 3.5).

Таблиця 3.5

Бюджет та кінцева ціна апітуру «Медова Україна»

Статті витрат	Вартість на 1/20 туристів високого класу	Вартість на 1/ 20 туристів середнього класу
1.Транспортне забезпечення	576,4 грн / 11528,0 грн	
2.Розміщення:	3825,0 грн / 765000,0 грн	650,0 грн./ 13000,0 грн
3.Харчування	880,0 грн / 17600,0 грн	
4.Культурні та оздоровчі заходи	2150,0 грн /43000,0 грн	
5.- Страховка (PZU Україна (20 туристів)	(10,0 грн*5діб) 50,0 грн/ 1000,0 грн	

Статті витрат	Вартість на 1/20 туристів високого класу	Вартість на 1/ 20 туристів середнього класу
1.Транспортне забезпечення	576,4 грн / 11528,0 грн	
6.Загальна вартість прямих витрат на 1 особу / на групу (20 осіб): (всі витрати для туриста в процесі подорожі) (п.1+2+3+4+5)	7481,4 грн / 149628,0 грн	5606,4 грн / 112128,0 грн
7.Постійні накладні витрати (непрямі), в.ч.: - Витрати на рекламу в соціальній мережі один раз на місяць - Податки замовника туру ФОП 2 групи(на 01.01.23р.) за місяць: - Єдиний податок (20% від мін.з/п . Мін з/пл становить 6700грн.) - ЄСВ (22% від мін. з/пл. Мін з/пл становить 6700грн.) ПДФО та військової збір не сплачується. https://ips.ligazakon.net/document/situation-doc/SB_TREF Разом податки ФОП 2 групи за місяць	<p style="text-align: center;">1000+1340+ 1474= 3814 грн.(на 4 тури за місяць) -усього постійні накладні витрати для будь-якого класу туру(3814/4 тури/20осіб=47,68грн./953,6грн.)</p> <p style="text-align: center;">1000грн.</p> <p style="text-align: center;">(6700*0,2=1340грн.) за 1 місяць - 6700*0,22=1474грн.- за 1місяць</p> <p style="text-align: center;">2814грн.</p>	
8. Загальна вартість туру(врахувати усі вищі витрати у табл.3.5.) (п.6+7)	7529,08/150581,6	5654,08/113081,6
9.Нормальний прибуток (3% від загальної вартості туру)	225,87/4517,45	169,62/3392,45
10.Загальна собівартість туру: (загальна вартість туру + нормальний прибуток)(п.8+9)	7754,95/155099,05	5823,7/116474,05
11.Кінцеву ціну апітуру (загальна собівартість туру + прибуток (5%) від загальної собівартості туру))	8142,70/162860,00	6114,89/122299,75

Статті витрат	Вартість на 1/20 туристів високого класу	Вартість на 1/ 20 туристів середнього класу
1.Транспортне забезпечення	576,4 грн / 11528,0 грн	
Кінцева ціна апітуру (округлена)	8143,00/162860,00	6115,00/122300,00

Джерело: власна розробка автора.

Проаналізувавши таблицю 3.5 можна зробити висновок відносно того, що **кінцева ціна туру (округлена)** для середнього класу туризму на одну людину становить **6115,00 грн.**, що на **2028 грн. (16,6%) менша** від кінцевої ціни туру (округленої) **8143,00 грн.** для високого класу туристів на одну людину.

Виручка від 1-го туриста **середнього класу** за один тур складатиме **6115,00 грн.**, а для групи з 20 чоловік - **122300,00 грн.**

Виручка від 1-го туриста високого класу за один тур складатиме **8143,00 грн.**, а для групи з 20 чоловік - **162860,00 грн.**

Отже, вибір цінового діапазона, враховуючи клас туру, залежить від уподобань споживача-туриста.

3.2. Економічна ефективність апітуру

Розрахуємо та проаналізуємо значення прибутковості для середнього та високого класів туризму, які представимо в таблицях 3.6 та 3.7.

Розрахуємо маржинальний дохід (МД) на одного туриста та прибуток за формулами:

МД = загальна ціна (**округлена**) на одного туриста (середнього або високого класу туризму) - змінні витрати у розрахунку на одного туриста (середнього або високого класу туризму).

Прибуток = МД- постійні витрати

1) для туристів середнього класу:

Таблиця 3.6

Розрахунок прибутковості апітуру «Медова Україна»

для середнього класу туризму

Кількість туристів	Виручка	Постійні витрати	Змінні витрати	Загальні витрати	Маржинальний дохід	Прибуток
0	-	3814,00	-	3814,00	-	-3814,00
1	6115	3814,00	5606,4	9420,4	508,6	-3 305,4
2	12 230	3814,00	11212,8	15026,8	1 017,2	-2 796,8
3	18 345	3814,00	16819,2	20633,2	1 525,8	-2 288,2
4	24 460	3814,00	22425,6	26239,6	2 034,4	-1 779,6
5	30 575	3814,00	28032	31846	2 543	-1 271
6	36 690	3814,00	33638,4	37452,4	3 051,6	-762,4
7	42 805	3814,00	39244,8	43058,8	3 560,2	-253,8
8	48 920	3814,00	44851,2	48665,2	4 068,8	+254,8
9	55 035	3814,00	50457,6	54271,6	4 577,4	+763,4
10	61 150	3814,00	56064	59878	5 086	+1 272
11	67 265	3814,00	61670,4	65484,4	5 594,6	+1 780,6
12	73 380	3814,00	67276,8	71090,8	6 103,2	+2 289,2
13	79 495	3814,00	72883,2	76697,2	6 611,8	+2 797,8
14	85 610	3814,00	78489,6	82303,6	7 120,4	+3 306,4
15	91 725	3814,00	84096	87910	7 629	+3 815
16	97 840	3814,00	89702,4	93516,4	8 137,6	+4 323,6
17	103 955	3814,00	95308,8	99122,8	8 646,2	+4 832,2
18	110 070	3814,00	100915	104729,2	9 154,8	+5 340,8
19	116 185	3814,00	106522	110335,6	9 663,4	+5 849,4
20	122 300	3814,00	112128	115942	10 172	+6 358

Джерело: власна розробка автора.

Отже, як видно із таблиці 3.6., маржинальний дохід є позитивним вже при наявності **одного** туриста середнього класу туризму. Проте, прибуток організатор апітуру починає отримувати лише з наявності 8 туристів. Бізнес організатора туру буде прибутковим.

2) для туристів високого класу:

Таблиця 3.7

Розрахунок прибутковості апітуру «Медова Україна»

для високого класу туризму

Кількість туристів	Виручка	Постійні витрати	Змінні витрати	Загальні витрати	Маржинальний дохід	Прибуток
0	-	3814,00	-	3814,00	-	-3814
1	8143	3814,00	7481,4	11295,4	661,6	-3 152,4
2	16 286	3814,00	14962,8	18776,8	1 323,2	-2 490,8
3	24 429	3814,00	22444,2	26258,2	1 984,8	-1 829,2
4	32 572	3814,00	29925,6	33739,6	2 646,4	-1 167,6
5	40 715	3814,00	37407	41221	3 308	-506
6	48 858	3814,00	44888,4	48702,4	3 969,6	+155,6
7	57 001	3814,00	52369,8	56183,8	4 631,2	+817,2
8	65 144	3814,00	59851,2	63665,2	5 292,8	+1 478,8
9	73 287	3814,00	67332,6	71146,6	5 954,4	+2 140,4
10	81 430	3814,00	74814	78628	6 616	+2 802
11	89 573	3814,00	82295,4	86109,4	7 277,6	+3 463,6
12	97 716	3814,00	89776,8	93590,8	7 939,2	+4 125,2
13	105 859	3814,00	97258,2	101072,2	8 600,8	+4 786,8
14	114 002	3814,00	104739,6	108553,6	9 262,4	+5 448,4
15	122 145	3814,00	112221	116035	9 924	+6 110
16	130 288	3814,00	119702,4	123516,4	10 585,6	+6 771,6
17	138 431	3814,00	127183,8	130997,8	11 247,2	+7 433,2
18	146 574	3814,00	134665,2	138479,2	11 908,8	+8 094,8
19	154 717	3814,00	142146,6	145960,6	12 570,4	+8 756,4
20	162 860	3814,00	149628	153442	13 232	+9 418

Джерело: власна розробка автора.

Отже, як видно із таблиці 3.7 маржинальний дохід є позитивним вже при наявності **одного** туриста високого класу. Проте, організатор туру починає отримувати прибуток тільки з наявності 6 туристів і, чим в тургрупі буде більше туристів, тим його прибутки зростатимуть.

Проведемо маржинальний аналіз, результати якого представимо в таблиці 3.8.

Для аналізу нам необхідно розрахувати коефіцієнт маржинального прибутку (у розрахунку на 1 туриста) за формулою (3.1):

$$K_{\text{мд}} = \text{МД} / V_{\text{туру}} \quad (3.1)$$

де $K_{\text{мд}}$ - коефіцієнт маржинального доходу;

МД - маржинальний дохід;

$V_{\text{туру}}$ - вартість туру.

Таблиця 3.8

Маржинальний аналіз апітуру «Медова Україна»

Показники	Тур для 1 особи / 20 осіб (для середнього класу)	Тур для 1 особи/ 20 осіб (для високого класу)
Виручка (ціна), грн	6115,00/122300,00	8143,00/162860,00
Змінні витрати, грн	5606,40 / 112128,00	7481,40 / 149628,00
Маржинальний дохід, грн	508,6/10 172	661,6/13 232
Коефіцієнт маржинального прибутку	0,083	0,081
Маржинальна рентабельність, %	8,3	8,1

Джерело: власна розробка автора.

Отже, отримані економічні розрахунки свідчать про те, що впровадження апітуру «Медова Україна» є доцільним. Перевагою для туристичного підприємства є відсутність аналогічних турів на ринку при наявності попиту на апітуризм. Організатор туру отримає вищий рівень рентабельності за умов надання послуг туристам середнього класу туризму. За умов надання послуг апітуру «Медова Україна» туристам середнього класу туризму, рентабельність туру на 0,2% вища, ніж для туристів високого класу туризму. Таким чином, розроблений авторський апітур «Медова Україна» буде конкурентоспроможним на ринку туристичних послуг.

Отже, складена програма апітуру «Медова Україна» включає витрати: на проїзд; екскурсійне обслуговування (послуги гіда); транспортне забезпечення мікроавтобусом Mercedes Sprinter; розміщення у готелі "Хуторок Чудодієво", яке

включає сніданок; харчування (обіди та вечері у ресторані "Хуторок Чудодієво"); страхування.

Кінцева вартість туру, яка включає 5% прибутку від загальної собівартості туру, для 1 туриста та групи (20 осіб) відповідно становить: для туристів високого класу **8143,00 грн. /162860,00грн.**, для туристів середнього класу **6115,00 грн. /122300,00 грн.** Маржинальна рентабельність для туризму високого класу становить **8,1%**, а для середнього - **8,3%**.

ВИСНОВКИ

Здійснивши комплексний аналіз апітуризму як одного із видів оздоровчого туризму, дослідивши специфіку розробки та організацію апітурів, автор дійшов наступних теоретичних та практичних висновків:

1. Апітуризм в структурі оздоровчого туризму, його лікувальні властивості та зацікавленість виробництвом меду, приваблюють і збільшують чисельність туристів, а пасіки визначають новим екскурсійним та туристичним об'єктом. Основними функціями апітуризму є: просвітницька, соціальна, оздоровча та туристична. Основними заходами - дегустації, майстер-класи, споживання, куштування продукції з меду, оздоровчі процедури та лікування медом, відвідування музеїв меду тощо.

2. Лікувальні властивості меду відомі з давніх давен, а знання, успадковані від попередніх поколінь, формують апітерапію, яка інтенсивно розвивається. Становлення і розвиток бджільництва датується IV тис. до н. е. і було започатковано в Давньому Єгипті, вже в цей період було відомо про цілющі властивості меду, воску, прополісу. У II тис. до н. е. бджільництво було добре відоме жителям Вавилону, Палестини, Ассирії, о. Крит, а в роботах Гіппократа, Плінія Старшого та Галена були описані лікувальні властивості і застосування продуктів бджільництва. Нині, в наш час, ведеться активна наукова діяльність за різними напрямками апітерапії, здійснюється клінічна апробація нових методів апітерапії у багатьох клініках і науково-дослідних центрах України, Польщі, Словенії, Румунії, Туреччини, Угорщини, США, що також є підтвердженням перспективності цього напрямку.

3. Географія поширення апітуризму досить значна. Провідними країнами є: Словенія, Польща, Німеччина, Греція, Італія, Чехія, Литва, Україна, Іспанія, Нова Зеландія тощо. Апітуризм позитивно впливає на регіональний розвиток та забезпечує додатковий дохід бджолярам різних країн світу.

4. Проаналізувавши особливості апітуризму, нами був розроблений авторський 4-денний апітур «Медова Україна». Тур передбачає групову

подорож та ознайомлення з таємничим світом бджіл, пізнання секретів виробництва меду й іншої бджолоїної продукції, послуги апітерапії, супутні послуги та екскурсії. Крім того, тур має пізнавальне та оздоровче спрямування - туристи відвідають туристичні апіоб'єкти Житомирської області: Хутірець Чудодієво, село Вишпіль; Екопростір «Тетерівський Кіш» с. Городське, тематичну екскурсію «Дикий мед або бортництво» в селі Ходаки тощо.

5. Проведені розрахунки показали, що собівартість розробленого 4-денного апітуру «Медова Україна» для туристів середнього класу склала **6115,00** грн. на одну людину, для туристів високого класу - **8143,00** грн. на одну людину. Рентабельність апітуру «Медова Україна» складає **8,3%** для туристів середнього класу та **8,1%** для туристів високого класу. Таким чином, можна стверджувати про ефективність впровадження туру.

Отже, отримані економічні розрахунки свідчать про те, що впровадження апітуру «Медова Україна» є доцільним, а сам тур буде конкурентоспроможним на ринку туристичних послуг.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Andrea de la Hoz-Correa, Francisco Muñoz-Leiva, Márta Bakucz. Past themes and future trends in medical tourism research: A co-word analysis. *Tourism Management*. 2018. Vol. 65. P. 200-211. URL: <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2017.10.001>
2. Apitourism Agency For Agricultural Markets And Rural Development. URL: <https://www.apiturizem.si/en/apiturizem/>
3. European Commission. (2020). *Honey Market Presentation*. URL: <https://ec.europa.eu>
4. Gaines J., Virginia C., Keystone Jay S. [et al.]. Travel Medicine (Fourth Edition), *Elsevier*. 2019. P. 371-375. URL: <https://doi.org/10.1016/B978-0-323-54696-6.00039-2>
5. Jorge Ridderstaat, Dipendra Singh, Frederic DeMicco. The impact of major tourist markets on health tourism spending in the United States. *Journal of Destination Marketing & Management*. Vol. 11. 2019. P. 270-280. URL: <https://doi.org/10.1016/j.jdmm.2018.05.003>
6. Korosec Tanja Apitourism helps more just tourism. URL: <https://www.worldfoodtravel.org/what-is-your-apitourism-strategy>
7. Lunt N., Horsfall D., Hanefeld J. Medical tourism: A snapshot of evidence on treatment abroad. *Maturitas*. 2016. Vol. 88. P. 37-44. URL: <https://doi.org/10.1016/j.maturitas.2016.03.001>
8. Muzaffer Uysal, M. Joseph Sirgy, Eunju Woo, Hyelin (Lina) Kim. Quality of life (QOL) and well-being research in tourism. *Tourism Management*. 2016. Vol. 53. P. 244-261. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0261517715001661?via%3Di%3Dhub>
9. Oleynik V., Iaromenko S. Problems and prospects of development of green rural tourism in Ukraine. *Regional Formation and Development Studies*. 2012. Vol. 6 P. 67-73.

10. Pantoja, G., Gómez, M., Contreras, C., Grimau, L., & Montenegro, G. Determination of suitable zones for apitourism using multi-criteria evaluation in geographic information systems: a case study in the O'Higgins Region, Chile. *Ciencia Investigacion Agraria*, 2017. 44(2). P. 139-153. URL: https://www.researchgate.net/publication/322194928_Determination_of_suitable_zones_for_apitourism_using_multi-criteria_evaluation_in_geographic_information_systems_a_case_study_in_the_O%27Higgins_Region_Chile
11. Pylypchuk I. S., Pylypchuk S. I. Апітерапія, апітоксин та продукти бджільництва. *Modern medical science and education in ukraine and eu countries: imperatives, transformation, development vectors*. URL: <http://www.baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/99/2511/5376-1?inline=1>
12. Sandra K. Cesario. Implications of medical tourism. *Nursing for Women's Health*. 2018. Vol. 22 (3). P. 269-273. URL : <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S1751485118301065?via%3DiHub>
13. Schluter R. G. Anthropological Roots of Rural Development: A Culinary Tourism Case Study in Argentina. *Tourismos*. 2011. Vol. 6(3). P. 77-91.
14. Šivic F. Apitourism: A fusion of apiculture and travel in verdant lands. *Bee World*. 2013. Vol. 90 (3). P. 66-67.
15. Šivic, F. (n.d.). Apitourism. *A fusion of apiculture and travel in verdant lands*. Retrieved November 25, 2020. URL: http://www.czs.si/Upload/Apitourism_pp_66-67.pdf
16. Suess C., Baloglu S., James A. Perceived impacts of medical tourism development on community wellbeing. *Tourism Management*. 2018. Vol. 69. P. 232-245. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S026151771830116X?via%3DiHub>

17. Woś B., Bień W. Apiturystyka jako forma turystyki zrównoważonej. *Zeszyty Naukowe Turystyka i Rekreacja*. Libron Warszawa. 2013. Vol.1(11). URL: https://www.researchgate.net/publication/274347466_Apiturystyka_jako_forma_turystyki_zrownowazonej
18. Woś Barbara Api-tourism in Europe. *Journal of Environmental and Tourism Analyses*. 2014. Vol. 2. P. 66-74.
19. База відпочинку «Чудодієво», село Вишпіль, Житомирська область. URL: <https://chudodievo.com/>
20. Бджілкотерапія або апітерапія. URL: <https://dom.ukr.bio/ua/articles/4080/>
21. Билим О. С., Дернова К. О. Розширення послуг лікувально-оздоровчого туризму в Україні. *Вісник аграрної науки Причорномор'я*. 2017. № 4. С. 62-71.
22. Галасюк С. С. Сучасний стан розвитку санаторно-курортної бази в Україні. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2017. № 15. С. 197-202.
23. Галій С.В., Івашків Л.Я. Медові свята та фестивалі в контексті розвитку гастрономічного туризму. *Розвиток українського етнотуризму: проблеми та перспективи: проблеми та перспективи* : зб. матер. Всеукр. наук.-практ. конф. Молодих вчених (Львів, 2-3 березня 2011 р.), Львівський інститут економіки і туризму. Львів : ЛІЕТ. 2011. С. 298.
24. Ганич Н.М., Гаталяк О. М. Особливості розвитку апітуризму в Україні. *Географія, економіка і туризм: національний та міжнародний досвід. Матеріали XII Міжнародної наукової конференції*. 2018. С. 72-74.
25. Григус І. М. Нетрадиційні засоби оздоровлення : навч. посіб. Рівне : НУВГП, 2017. 242 с.
26. Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua>
27. Дубінський С. В., Орлова В. М. Визначення факторів, які забезпечують розвиток медичного та лікувально-оздоровчого туризму в Україні. *Академічний огляд*. 2017. № 2 (47). С. 12-20.

28. Екопростір «Тетерівський Кіш». URL: <https://discover.ua/locations/ekoprostoranstvo-teterevskiy-kosh>
29. Іванова В.Д. Технологія виробництва продуктів бджільництва : курс лекцій. Миколаїв : МДАУ, 2009. 245 с.
30. Класифікація видів туризму за метою. URL: <https://buklib.net/books/23275/>
31. Кляп М.П., Шандор Ф.Ф. Сучасні різновиди туризму : навч. посіб. Київ : Знання, 2011. 334 с.
32. Лабінський А. Лікування судинних захворювань п'явками, бджолами та дієтою. Львів, 2014. 104 с.
33. Мед натуральний в медицині та фармації (походження, властивості, застосування, лікарські препарати) / за ред. А.І. Тихонов. Харків, 2010. 263 с.
34. Монастирський В.Р., Ганич Н.М., Гаталяк О.М. Становлення курорту Шаян на ринку лікувально-оздоровчих послуг. *Матеріали V Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції "Географія та туризм"* (м. Харків, 28 лютого 2022 р.). Харків : ХНПУ ім. Г.С. Сковороди. 2022. С. 351-357.
35. Музей бортництва, село Ходаки, Житомирська область. URL: <https://korostenska-rda.gov.ua/album/203>
36. Новий туристичний маршрут - «Солодке Закарпаття». URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/2044298.html>
37. Охотський Б.А. Продукти бджільництва у профілактиці хвороб та лікувального харчування. Дніпропетровськ : Цвітіння, 1990. 64 с.
38. Парфіненко А. Ю., Волкова І. І., Щербина В. І. Проблеми та перспективи розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Україні (у порівнянні з країнами центральної Європи). *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. 2018. № 7. С. 130-135.
39. Сеньків М., Габа М., Шевчук А. Географія і сучасний стан апітуризму в Україні та Словенії. *Вісник Київського національного університету культури і мистецтв. Серія: Туризм*. 2020. Вип.3(2). С.175-184.

40. Харчові, оздоровчі та лікувальні властивості бджолиних медів України / За редакцією П.Д. Плахтія. Кам'янець-Подільський : ПП «Медобори-2006», 2012. 204 с.

41. Чайка Т., Славик Р. В. Перспективні напрямки розвитку Бджільництва на Закарпатті. *Збірник наукових праць студентів географічного факультету*. Ужгород. 2020. С. 110-115.

42. Шикеринець В.В. Державне регулювання в галузі туризму (на прикладі міста Івана-Франківська). *Реформування системи державного управління та державної служби: теорія і практика*: Матер.наук-пр. конф. за міжн. участю (Львів, 22 жовтня 2010 р.). Львів : ЛРІДУ НАДУ. 2010. Ч. 1. С. 130-133.

43. Шикеринець В.В. Традиційні та перспективні туристично-рекреаційні ресурси Кіровоградської області. *Теорія і практика державного управління* : Збірник науково-практичних статей за 2011 рік. Кіровоград : Державний навчальний заклад «Центр перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, державних підприємств, установ і організацій Кіровоградської обласної державної адміністрації». 2012. С. 132-141.

44. Що таке зелений туризм: його особливості та різновиди. URL: <https://tourkazka.com/shcho-take-zelenyy-turyzm-osoblyvosti-tariznovydy>

ДОДАТКИ

Додаток А

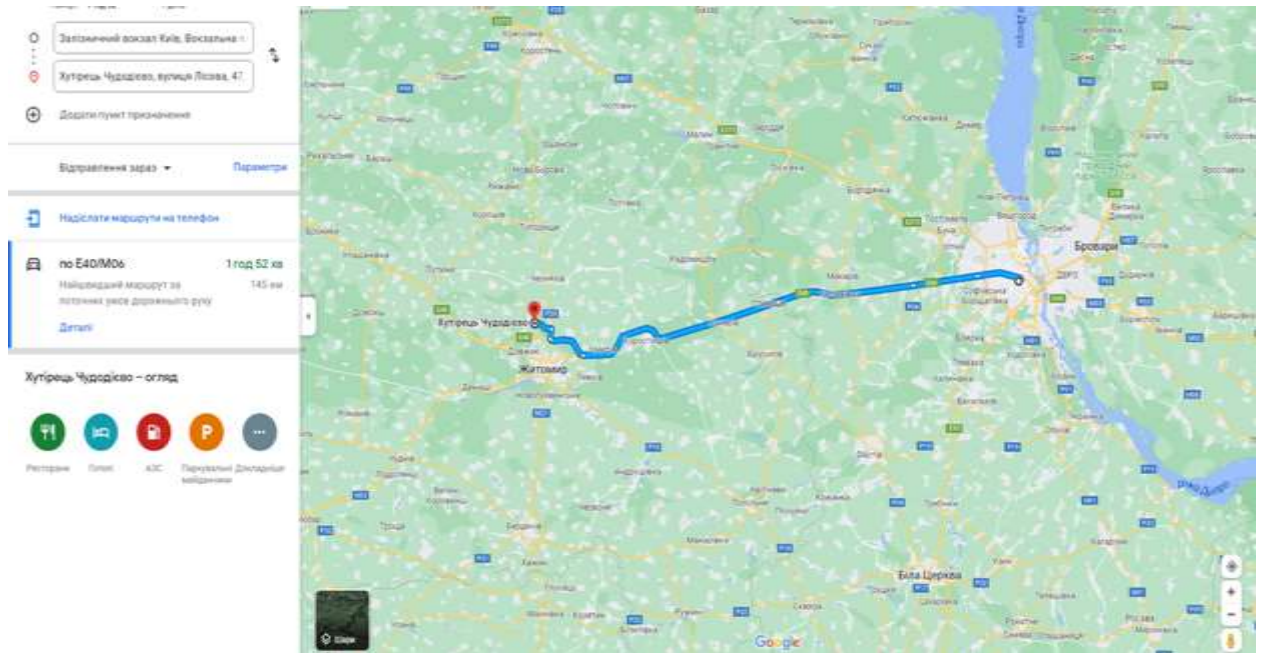


Рис. А.1. Карта маршруту 1-ого дня апітуру «Медова Україна»

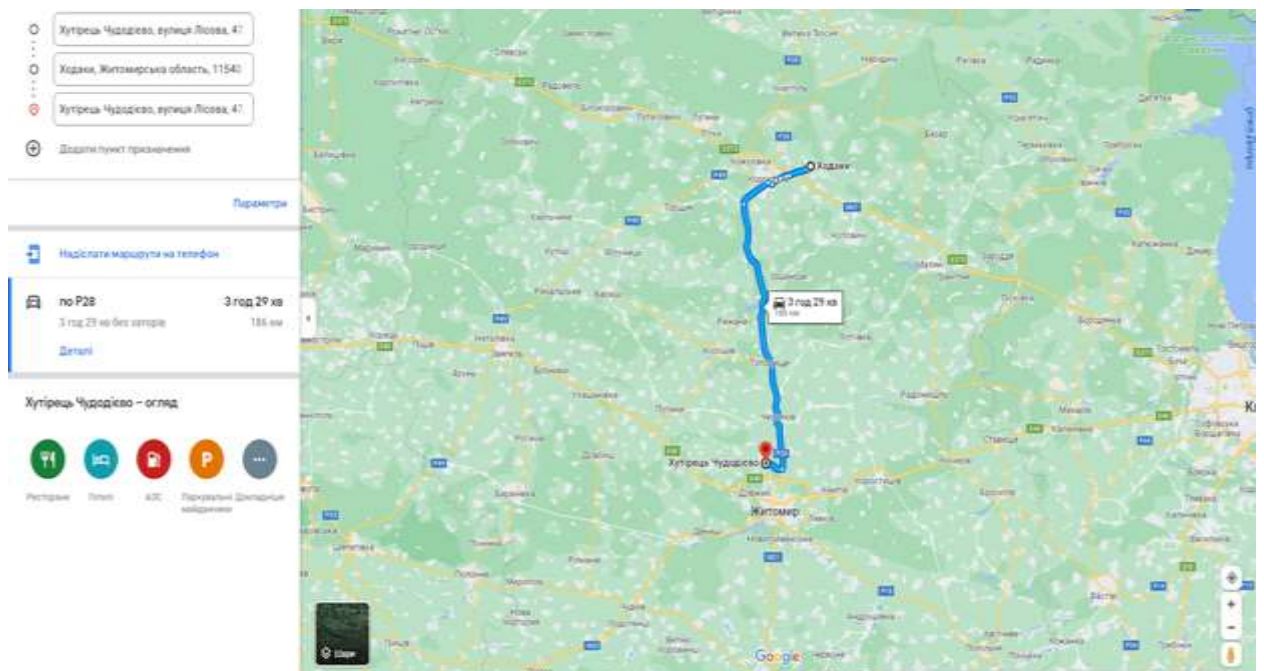


Рис. А.2. Карта маршруту 2-ого дня апітуру «Медова Україна»

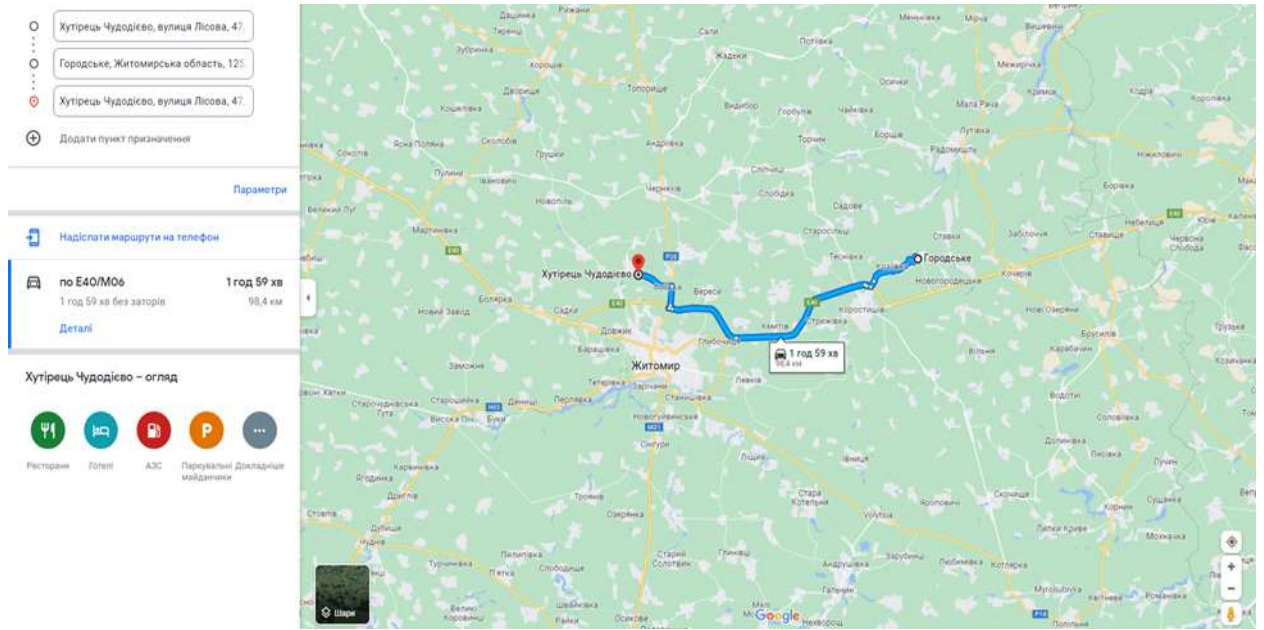


Рис. А.3. Карта маршруту 3-ого дня апітуру «Медова Україна»

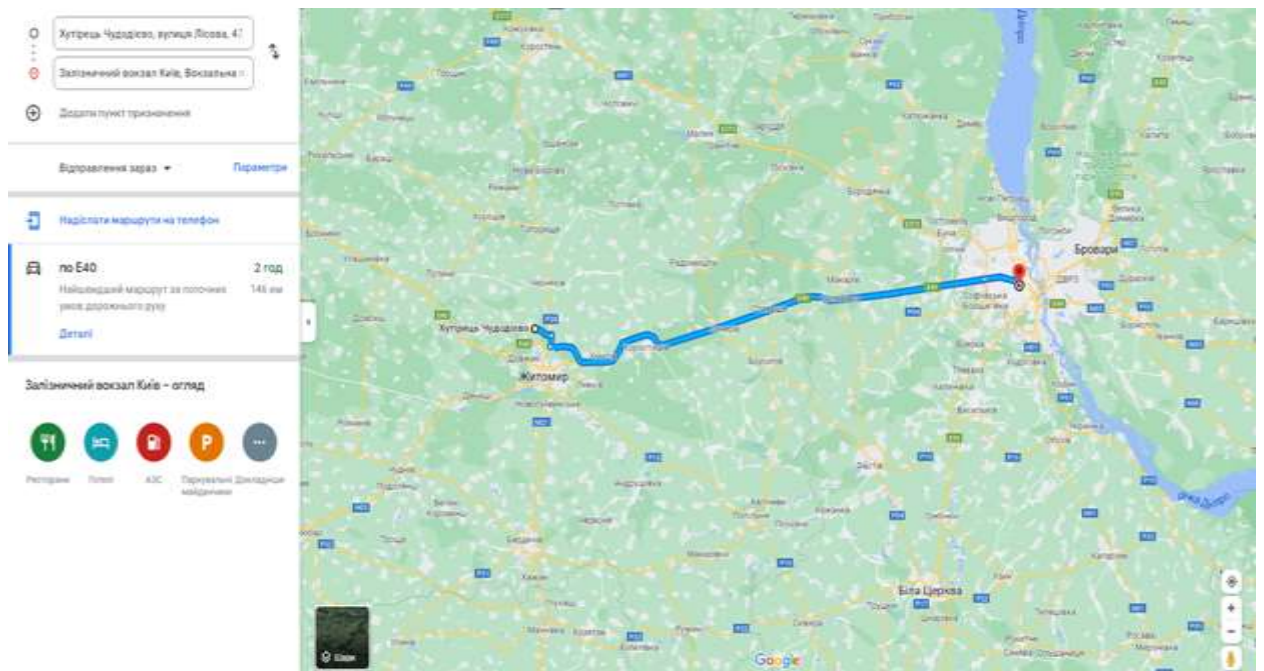


Рис. А.4. Карта маршруту 4-ого дня апітуру «Медова Україна»



Рис. Б.1. Пасіка бази відпочинку «Чудодієво»



Рис. Б.2. Апібудинки бази відпочинку «Чудодієво»

Додаток В



Рис. В.1. Музей бортництва, село Ходаки, Житомирська область



Рис. В.2. Музей бортництва, село Ходаки, Житомирська область



Рис. Г.1. Екопростір «Тетерівський Кіш», село Городське, Житомирська обл.



Рис. Г.2. Екопростір «Тетерівський Кіш», село Городське, Житомирська обл.